

Primjena kreativnih metoda u radu s korisnicima različite dobi

---

Kokić, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:333847>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Petra Kokić

PRIMJENA KREATIVNIH METODA U RADU S
KORISNICIMA RAZLIČITE DOBI

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Petra Kokić

PRIMJENA KREATIVNIH METODA U RADU S
KORISNICIMA RAZLIČITE DOBI

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof.dr.sc Kristina Urbanc

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Kreativne metode.....	2
3. Načela kreativnih metoda	6
4. Mediji koji se koriste u kreativnim metodama	8
4.1. Korištenje likovnog izraza.....	8
4.2. Korištenje plesa u kreativnim metodama	10
4.3. Korištenje scenske ekspresije.....	12
5. Prikaz korištenja kreativnih metode u radu s korisnicima različite životne dobi.....	15
5.1. Korištenje kreativnih metoda u radu s starijim osobama oboljelima od Alzheimerove bolesti.....	16
5.2. Korištenje kreativnih metoda u radu s djecom s intelektualnim teškoćama.....	19
5.3. Korištenje kreativnih metoda u radu s djecom žrtvama nasilja.....	20
5.4. Korištenje kreativnih metoda u radu s hospitaliziranom djecom	21
5.5. Korištenje kreativnih metoda u radu s osobama s duševnim smetnjama.....	21
6. Zaključak.....	22
7. Literatura.....	23

Primjena kreativnih metoda u radu s korisnicima različite dobi

Sažetak:

I ako važne u radu s korisnicima pomažućih profesija (psihologija, socijalna pedagogija, socijalni rad) kreativne metode relativno su malo predstavljene kroz završne i diplomske radove. S obzirom da stručnjaci gore navedenih struka dolaze u kontakt s korisnicima koji su proživjeli razna traumatska i stresna iskustva važno je da stručnjaci osvijeste važnost kreativnih metoda u radu s njima te da se na području kreativnih metoda educiraju kako bi ih mogli primjenjivati. Stoga je cilj ovog završnog rada produbiti razumijevanje o primjeni kreativnih metoda u radu s korisnicima različitim po dobi, dijagnozama i teškoćama s kojima se suočavaju.

Ključne riječi: Kreativne metode, traumatska iskustva, stresna iskustva, pomažuće profesije

Application of creative methods in working with users of different age

Abstract:

Although important in working with users of supporting professions (psychology, social pedagogy, social work), creative methods are relatively little represented in graduation and final theses. Considering that experts of above professions come into contact with users who have lived through various traumatic and stressful experiences it is important that experts become aware of the importance of creative methods in working with them and that they are educated in the field of creative methods so that they can apply them. Therefore, the aim of this thesis is to deepen the understanding of the application of creative methods by different age groups, diagnoses and difficulties that they face in their lives.

Key words: Creative methods, traumatic experiences, stressful experiences, supporting professions

Izjava o izvornosti

Ja, Petra Kokić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Petra Kokić

Datum: 18.9.2023.

1. Uvod

Riječ kreativnost vuče svoj korijen iz latinskog jezika (lat. creare- stvoriti, sazdati) (Klaić,1990). Kreativnost se najčešće definira kao osobina/ne koje će stvoriti novi kreativni produkt.(Čudina-Obradović,1990). Znanstveni i stručni krugovi naglašavaju i ističu kreativnost kao sposobnost pojedinca koja u značajnoj mjeri utječe na njegov razvoj (Barbot, Besancon i Lubart,2013; Lubart, Zenasni i Barbot,2015) Važni sastavni dijelovi kreativnosti su fleksibilnost i reaktivnost (Runco,2004). Fleksibilnost omogućava pojedincima koji posjeduju sposobnost kreativnosti da se nose s neočekivanim situacijama i snađu u novim i nepoznatim prilikama (Runco,2004), a reaktivnost omogućava pojedincima koji su kreativni da na kreativan način odgovore na probleme (Runco,2004). Stručnjaci koji istražuju i bave se pojmom kreativnosti ističu kompleksnost konstrukta kreativnosti te izričito naglašavaju da na kreativnost uvelike utječu socijalno okruženje, osobine ličnosti i kognitivne sposobnosti pojedinca (Lowenfeld 1959, prema Škrbina 2013). Guilford (1976) tvrdi da kao vrste kreativnog mišljenja postoje konvergentno i divergentno (Vizek Vidović, Vlahović-Štetić,2003). Konvergentno mišljenje fokusira se na traženje najboljeg rješenja (Vizek Vidović, Vlahović-Štetić,2003), dok je divergentno mišljenje usmjereno na različite mogućnosti (Vizek Vidović, Vlahović-Štetić,2003). Kao metode razvoja kreativnosti kod pojedinaca ističu se maštanje, ilustracije, zamišljanje, usmjeravanje opažanja i potvrđivanje svakog produkta (Škrbina,2013). Nadalje, postoje i čimbenici koji ometaju razvoj kreativnosti kao što su crtanje umjesto djeteta, predlošci za bojanje, ispravljanje uradaka, pre naglašavanje vrijednosti, komentiranje i prigovaranje, inzistiranje na urednosti i preciznosti (Škrbina,2013). Što se tiče teorijskih pristupa u objašnjavanju kreativnosti, najčešće se koristi psihodinamski pristup (Arar, Rački, 2003). „Psihodinamski pristup kreativnosti smatra da kreativnost nastaje kao posljedica tenzija između svjesne realnosti i nesvjesnih nagona.“ (Arar, Rački, 2003.:4). „Ove nesvjesne želje mogu uključivati želje za moći, bogatstvom, slavom, priznanjem ili ljubavlju.“ (Arar,Rački,2003.:4). „Također vidi kreativnost kao sublimaciju, jedan od generalno pozitivnih obrambenih mehanizama.“ (Arar, Rački,2003.:4). Što se tiče kreativnosti u kontekstu socijalnog rada, ona se promatra na mnogo načina(Lazić,2022). Prema Lazić (2022) dva najčešća načina na koji se promatra su kreativnost kao vještina, odnosno način rada stručnjaka (Lazić,2022) i

kreativnost kao mentalni proces (Lazić,2022). Što se tiče kreativnosti kao načina rada stručnjaka (Lazić,2022) u prvom se redu misli na upotrebu ne konvencionalnih i inovativnih metoda i tehnika u radu stručnjaka (Lazić,2022), dok se kada se o kreativnosti govori kao o mentalnom procesu (Lazić,2022) misli na stvaranje originalnih i novih rješenja problema povezivanjem pojmova i ideja koje već postoje (Lazić,2022). Nadalje, kada govorimo o kreativnosti kao mentalnom procesu (Lazić,2022) mislimo na stvaranje nove npr. metode, rješenja problema i tome slično (Lazić,2022). Uz kreativnost u socijalnom radu često se vežu i kreativne metode koje stručnjaci koriste u radu s korisnicima (Lazić,2022). Kreativnim se metodama stručnjak služi kako bi se korisnika potaknulo da na indirektan način izrazi svoje teškoće, probleme, dileme, misli, osjećaje i ideje (Lazić,2022) o čemu će i biti riječ u ovom završnom radu (Lazić,2022). Nadalje, cilj ovog završnog rada je produbiti razumijevanje o primjeni kreativnih pristupa u radu s korisnicima različitim po dobi, dijagnozama i teškoćama s kojima se suočavaju i koje su prisutne u njihovim životima te povećati svjesnost o važnosti kreativnih metoda u neposrednom radu s korisnicima.

2. Kreativne metode

Prema Arnold (1962) kreativne metode koriste se kako bi se ojačao kreativni potencijal pojedinca (Arnold 1962 prema Leopoldino i sur.,2016). Couger (1995) tvrdi da se kreativne metode mogu klasificirati u dvije skupine a to su analitičke i intuitivne (Couger 1995., prema Leopoldino i sur.,2016). Analitičke kreativne metode problemima pristupaju s različitih stajališta (Couger,1995 prema Leopoldino i sur.,2016), dok se intuitivne kreativne metode koriste različitim simbolima kako bi došle do rješenja problema (Couger prema Leopoldino i sur.,2016). Nadalje, Darnold (2016) tvrdi da kreativne metode imaju značajan utjecaj na smanjivanje osjećaja napetosti i stresa (Darnold,2016 prema Hundrić,2019) te razvijanje povjerenja između stručnjaka i korisnika i stvaranje sigurnog prostora (Darnold,2016 prema Hundrić,2019). Kreativne metode u značajnoj mjeri daju pozitivne rezultate u radu s osobama koje su doživjele stresno ili traumatsko iskustvo (Pregrad,1996).

Da bismo bolje razumjeli utjecaj kreativnih metoda na reduciranje negativnih posljedica uzrokovanih stresom ili traumom važno je da definiramo ta dva pojma (Arambašić i sur.,2016).Prema Lazarusu i Folkmanu (1984) stres se definira kao skup

tjelesnih, emocionalnih i bihevioralnih reakcija koje se javljaju kada određeni događaj percipiramo kao opasnog (Lazarus i Folkman,1984., prema Pregrad,1996). Često se uz Lazarusov model stresa veže i pojam kognitivne procjene (Lazarus i Folkman,1984 prema Pregrad,1996.). Ukoliko osoba percipira da nad nekim događajem ima kontrolu i da posjeduje resurse za suočavanje s određenim događajem, neće ga percipirati kao stresnog (Lazarus i Folkman,1984. prema Pregrad,1996.). Nadalje, ukoliko osoba percipira da ne posjeduje resurse, sposobnosti i kapacitete za prevladavanje i suočavanje s određenom situacijom, odnosno da ne može utjecati na određeni događaj, percipirati će je stresnom te će procjena situacije, odnosno stresan događaj remetiti životnu ravnotežu pojedinca (Lazarus i Folkman, 1984. prema Pregrad,1996.). Nadalje, što se tiče pojma traumatskog događaja postoje dvije najčešće korištene i preferirane definicije, jedna koja dosta apstraktno definira pojam traumatskog događaja i druga koja ga pobliže i preciznije definira(Profaca i sur.,2016). Prva definicija traumatskog događaja definira traumatski događaj kao događaj koji nadilazi uobičajeno ljudsko iskustvo i koji je neugodan za svakog pojedinca (Pregrad,1996). Druga definicija koja pobliže i preciznije definira traumatski događaj definira ga kao „Ozbiljnu prijetnju životu ili tjelesnom integritetu, ozbiljnu prijetnju djeci, supružniku, bliskim rođacima, prijateljima, iznenadno uništavanje doma ili cijele zajednice, pogled na drugu osobu koja je ozbiljno povrijeđena ili ubijena u nesreći, odnosno nasilnom činu, te nazočnost takvim događajima.“ (Pregrad,2003.:147).

Definicija traume sadrži dva elementa (Pregrad,1996). Prvi element odnosi se na intenzitet traumatskog događaja (Pregrad,1996). Traumatski događaj zbog jačine svog intenziteta uzrokuje patnju kod većine pojedinaca, bez obzira na njihovo psihološko stanje prije samog događaja i načine suočavanja (Pregrad,1996). Drugi element definicije traume odnosi se na reakcije na traumatski događaj koje se smatraju neizbježnim i univerzalnim (Pregrad,1996).Traumatski događaj može biti prometna nesreća, nanošenje fizičke ozljede, ratno stanje, silovanje, zatočeništvo, izloženost nasilju od strane intimnog partnera, teroristički napadi, elementarne nepogode i tome slično (Arambašić i sur.,2016). Nadalje, ako idemo preciznije traumatski događaji se dijele na zlostavljajuće i ne zlostavljajuće (Arambašić i sur.,2016). Zlostavljajući traumatski događaji su nasilje u obitelji i nasilje u intimnim odnosima (Arambašić i sur.,2016). Nadalje, u velikom broju slučajeva žrtve zlostavljajućih traumatskih

događaja su djeca, mladi i žene (Arambašić i sur.,2016). Nadalje, u ne zlostavljajuće traumatske događaje spadaju elementarne nepogode, prometne nesreće, požari, prisustvovanje samoubojstvu (Arambašić,2016). Nadalje, stručnjaci ističu kako izloženost traumatskom događaju u djetinjstvu, pogotovo zlostavljajućem rezultira time da je kasnije u životu osoba ranjivija na stres te da je u riziku za razvoj problema u ponašanju, razvoju ovisnosti, kroničnih i psihosomatskih bolesti i razvoju ostalih poteškoća mentalnog i tjelesnog zdravlja (Arambašić,2016). Kada se osoba nađe u kriznoj situaciji organizam reagira pojačanom aktivnošću osnovnih životnih funkcija (Pregrad,1996). Pojačana aktivnost osnovnih životnih funkcija praćena je intenzivnim emocionalnim reakcijama (Pregrad,1996). Traumatski događaj ima potencijal da negativno utječe na sve aspekte života pojedinca i njegovo cjelokupno funkcioniranje (Profaca i sur.,2009). Također reakcije na traumatski događaj sasvim su normalna reakcija koja se javlja na nenormalne okolnosti te se mogu pojaviti odmah nakon traumatskog događaja ili nakon nekog vremena, odnosno nakon par tjedana i mjeseci (Profaca i sur.,2009). Osoba koja doživljava traumatski događaj osjeća da nema nad njim kontrolu, da nadilazi njezino uobičajeno i svakodnevno iskustvo, osjećaj straha za budućnost te se nakon traumatskog događaja kao što je npr. prometna nesreća u kojoj je bilo puno poginulih može javiti subjektivan osjećaj krivnje i grižnje savjesti zbog preživljavanja (Tedeschi i sur.,1995). Nadalje, traumatski događaj također dovodi u pitanje temeljne vrijednosti čovjeka i njegovog sustava vjerovanja te samim time dovede u stanje rastrojenosti (Profaca i sur.,2009). Emocije koje se u tom trenutku javljaju su bolne, neprihvatljive ili previše intenzivne te ih je zbog toga pojedincu te emocije teško prihvatiti i osvijestiti (Profaca i sur.,2009). Zbog toga snažne i negativne emocije vezane uz kriznu situaciju ostaju u organizmu, opterećuju ga te mogu uvelike doprinijeti u razvitku psihičke i/ili fizičke bolesti (Profaca i sur.,2009).

Kreativne metode u tim slučajevima pomažu pojedincu da "izbaci" i izrazi osjećaje na konstruktivan i društveno prihvatljiv način (Škrbina,2013). Kada osoba koja je doživjela traumatsko iskustvo više kroz lutku, pritišće glinu ili plastelin izbacuje negativne osjećaje i energiju vezanu uz traumatsko iskustvo te istovremeno osvještava i kontrolira negativne osjećaje i energiju vezane uz traumu (Pregrad,1996). Kreativne metode služe da osoba izrazi svoje osjećaje, misli i doživljava te se pri tome izbjegava

racionalni kanal i zaobilaze obrambeni mehanizmi (Škrbina,2013).Nadalje, kreativnim metodama omogućavamo neugodnim emocijama, mislima i sjećanjima da izađu kroz metaforu i/ili asocijaciju van (Miholić i sur.,2013). „Nismo mi strašni, niti je u nama toliko straha, nego je strašna maska koju smo napravili; nismo krhki mi, nego cvijet napravljen od papira; nemam tajnu ja, nego ptica; na nesigurnim i krivim nogama ne stojim ja, nego figura od gline.“(Pregrad,1996.:112). Osim što kreativnim metodama omogućujemo potisnutim emocijama i osjećajima da izađu van, kreativnim metodama također dolazimo do novih rješenja, ponašanja i promatramo njihov učinak (Miholić i sur.,2013). Kreativnim metodama osim što se izražavamo i pronalazimo nova rješenja također se i zaštićujemo pred drugima i sobom te možemo pronalaziti i isprobavati nove načine reagiranja i ponašanja za koja je mala vjerojatnost da bi izabrali u stvarnom životu (Miholić i sur.,2013). Nadalje, što se tiče obrambenih mehanizama korisnika koji se mogu javiti u svakom trenutku, trebamo znati da nas obrambeni mehanizmi "čuvaju" i ne treba ih otkrivati naprečac jer suočavanje korisnika s bolnim emocijama koje još nije spreman prihvatiti i/ili osvijestiti može rezultirati otporom korisnika prema terapijskom procesu i samim time preranim završetkom rada s klijentom što će se negativno odraziti na njegovo psihičko i fizičko zdravlje i životnu ravnotežu (Škrbina,2013). „Prilikom primjene kreativnih metoda, moramo se držati temeljnog terapijskog pravila da izložimo klijenta onolikom riziku koliko može podnijeti uz toliko podrške koliko je neophodno da taj rizik izdrži.“ (Pregrad,1996.:112). Kreativne metode služe da potaknu korisnika na izražavanje te korisnik ima slobodu izbora koja se poštuje (Škrbina,2013). Također, kreativnim metodama upoznajemo sebe i druge (Pregrad,1996). „To nam omogućuje da bolje razumijemo sami sebe, svoje osjećaje, misli, raspoloženja.“ (Pregrad,1996.:113). „Ukoliko poznajemo i razumijemo svoja unutrašnja stanja, lakše nam je upravljati sobom.“(Pregrad,1996.:113). „Ako smo osvijestili svoju tugu ili srdžbu, moći ćemo naći vremena i prostora daje od tuguje, nakon čega ćemo se moći bolje koncentrirati na ono što radimo, moći ćemo prestati vikati na djecu jer su bučna i upotrijebiti tu energiju za razrješenje konflikta na neki po nas i našu okolinu konstruktivniji način.“ (Pregrad,1996.:113). „Jednom riječju, uspostaviti ćemo bolju kontrolu nad svojim životom, što je prvi korak u vraćanju samopouzdanja.“ (Pregrad,1996.:113). Kreativne metode osim što se mogu koristiti u radu s klijentom "jedan na jedan" (Pregrad,1996),

mogu se i koristiti u grupnom radu (Bačurin i sur.,2016). „Crtajući, pišući, plešući zajedno, pričajući o crtežima, pokretima, čitajući napisano, dijelimo osjećaje i misli s drugima.“ (Pregrad,1996.:113). „Kako svi u isti mah dijele sebe s drugima i primaju ono što drugi dijele s njima, uče se slušati aktivno i s empatijom što poboljšava komunikaciju, povećava osjećaj prihvaćenosti i poštovanja, podrške i zajedništva.“ (Pregrad,1996.:113). „Kad su svi članovi grupe u isti mah i oni koji primaju i oni koji daju podršku, onda se podrška mnogo lakše prima bez osjećaja poniženja ili stigmatizacije.“ (Pregrad,1996.:113). „Dijeleći iskustva na taj način, članovi grupe uče jedni od drugih modele i strategije suočavanja, što ih ojačava, povećava njihovo zajedničko iskustvo, te one, koji takvo iskustvo nisu imali, priprema za lakše suočavanje u budućnosti.“ (Pregrad,1996.:113). Nadalje, „Dijeljenje iskustava, ali i nada i želja jača "mi" osjećaj u grupi, čime se izravno podržavaju i jačaju sposobnosti i načini nošenja sa stresom.“ (Pregrad,1996.:113). Osim navedenih funkcija kreativnih metoda, one su i vrlo interesantne (Škrbina,2013). „U pravilu izgledaju kao igre ili zanimljive aktivnosti.“(Pregrad,1996.:113). „Zabaviti se, opustiti se, družiti se kroz igru vrlo je važno za preživljavanje teških trenutaka.“ (Pregrad,1996).

3. Načela kreativnih metoda

Kod primjene kreativnih metoda potrebno je postavljati pitanja što i kako a ne zašto (Pregrad,1996). Postavljanjem pitanja što i kako pojačavamo svjesnost klijenta (Pregrad,1996) za razliku od pitanja zašto kojim na neki način namećemo osjećaj krivnje korisniku te stoga korisnik ima potrebu opravdavati se (Pregrad,1996). Kada je korisniku nametnut osjećaj krivnje i kada se korisnik kreće opravdavati, odmiče se od vlastitog iskustva te time posljedično šanse za promjenu postaju manje (Kletečki Radović,2008). Svaki pojedinac samo kroz vlastito iskustvo može utvrditi što je za njega istina (Pregrad,1996). Poblježe, istu aktivnost i/ili uputu svaki korisnik može drugačije doživjeti i na nju reagirati (Škrbina,2013). „Tako u svakom trenutku može postojati više subjektivnih istina.“ (Pregrad,1996.:114). „Važno je poštovati svaku od njih.“ (Pregrad,1996.:114). „Iskustvo (uz svjesnost) omogućava otkrivanje vlastite istine, a ono pak omogućava učenje (u najširem smislu te riječi) o sebi i svijetu koji nas okružuje.“ (Pregrad,1996.:114). Nadalje, važno je napomenuti i dati do znanja korisnicima da točnih i netočnih odgovora i uradaka (Miholić i sur.,2013). Kako bi

stvorili pozitivnu, toplu, prijateljsku terapijsku atmosferu ne smijemo ocjenjivati tuđa iskustva (Bačurin i sur.,2016). Naime ne smijemo ocjenjivati tuđa iskustva i/ili uratke riječima poput „to je baš grozno“, „jezivo“, „strašno“, „čudno“, „kako Vam je to moglo pasti na pamet“ i tome slično (Pregrad,1996). Nadalje, pozitivan učinak će proizvesti ako postavljamo pitanja što i kako jer ćemo time pokazati interes za korisnika i ono što govori, korisnik će se osjećati prihvaćenim i na neki način indirektno potičemo korisnika da nastavi s nama dijeliti svoje misli, osjećaje i emocije (Bačurin i sur.,2016). Važan doprinos učinku kreativnih metoda u radu s djecom daje rad u grupi (Bačurin i sur.,). Grupa pojedincima, a naročito djeci daje osjećaj da nisu sami, da nisu jedini koji imaju određeni problem ili poteškoću, pruža osjećaj nade, te poticanje i pozitivan odnos voditelja grupe rezultira time da osoba razvije pozitivnu sliku o sebi i bude spremna s grupom dijeliti svoje osjećaje i misli (Bačurin i sur.,2016). Nadalje, rad u grupi kod primjene kreativnih metoda može povećati motivaciju pojedinca za sudjelovanjem u procesu te čak nedobrovoljne korisnike učiniti dobrovoljnima (Bačurin i sur.,2016). Nadalje, voditelj treba biti izuzetno posvećen stvaranju tople terapijske atmosfere(Bačurin i sur.,2016). Kod primjene kreativnih metoda u grupnom radu prepreka stvaranju tople, prijateljske terapijske atmosfere je sklonost sudionika da vrednuju tuđa iskustva i/ili uratke (Pregrad,1996). Sudionici mogu vrednovati u grupnom radu tuđa iskustva verbalnom i neverbalnom komunikacijom kao što su pokret, pogled, mimika, smijeh i tome slično (Pregrad,1996). Potrebno je na početku grupnog rada pokušati prevenirati takvo ponašanje npr. razgovorom (Pregrad,1996). Ukoliko se u nekoj od faza grupnog rada dogodi da korisnici počnu vrednovati tuđa iskustva na podrugljiv, podcjenjujući i ponižavajući način, potrebno je posvetiti jedan grupni susret razgovoru o tome kako svatko ima pravo na svoje mišljenje i izražavanje istoga, ali da je svatko od nas drugačiji i da nas upravo tuđa različitost i tuđa iskustva obogaćuju kao ljude (Pregrad,1996). Nadalje, ne bi smjeli inzistirati i tražiti od korisnika da nešto moraju učiniti (Kletečki Radović,2008). Neki će korisnici sve što im kažemo i sve upute slijediti doslovno, neki će korisnici određenu stvar raditi na svoj način, dok neki korisnici neće željeti sudjelovati (Škrbina,2013). Kao što je prije rečeno, važno je da korisnicima damo do znanja da nema točnih i netočnih odgovora i da ne postoji jedno univerzalno, najispravnije rješenje (Miholić i sur.,2013). Nesuradljivost i otpor

korisnika isto su iskustva te ih je potrebno prihvatiti (Kletečki Radović,2008). Važno je u cijelom terapijskom procesu biti susretljiv, tolerantan i pristupačan prema svakom korisniku i omogućiti mu da postane svjestan svog iskustva (Škrbina,2013). Kada je nekom korisniku teško, potrebno mu je pomoći (Bačurin i sur.,2016). Prilikom primjene kreativnih metoda korisnici dolaze u kontakt sa svojim potisnutim, bolnim i neugodnim mislima, osjećajima i iskustvima (Vesela Bilić,2011). Korisnika tada ne bi smjeli tješiti, racionalizirati i umanjivati njegovo iskustvo te ga pasivizirati (Pregrad,1996). Ljudi su skloni, pa tako i stručnjaci braniti, tješiti, umanjivati i racionalizirati tuđa iskustva jer ona u nama izazivaju nelagodu pa na taj način zapravo štitimo i tješimo sebe (Pregrad,1996). Kako to ne bismo činili i kako ne bi narušili odnos povjerenja terapeuta i korisnika potrebno je da to osvijestimo i ne činimo. (Pregrad,1996). Nadalje, trebali bismo izbjegavati objašnjavanja i interpretacije jer se u najvećem broju slučajeva radi o našoj projekciji. (Vesela Bilić,2011). Ukoliko imamo poriv da nešto interpretiramo bilo bi korisno da kažemo nešto poput „čini mi se kao da“ i „dok si pričao/la stekao/la sam dojam da“ (Pregrad,1996). Prije primjene svih tehnika i terapijskih postupaka, pa tako i kreativnih metoda na korisnicima, potrebno je da ih prije isprobamo i primijenimo na sebi kako bi sa njima i njihovim eventualnim učincima bili upoznati (Pregrad,1996).

4. Mediji koji se koriste u kreativnim metodama

4.1. Korištenje likovnog izraza

Šamani su vjerovali u ljekovitost rituala i jedan od zadataka šamana bio je provođenje rituala koji su se sastojali od ritma, pjesme, plesa i pokreta(Ivanović i sur.,2014). Cilj provođenja šamanskih rituala bio je izlječenje duše čovjeka (Ivanović i sur.,2014). Dakle, možemo reći da na neki način kod šamana nalazimo korijene i začetke stvaranja terapijskog odnosa (Ivanović i sur.,2014). Nadalje, stari Grci dovodili su u vezu stvaralačke mogućnosti osobe sa njezinim psihičkim stanjem (Ivanović i sur.,2014). Zatim dolazimo do umjetničkog pravca romantizma. Umjetnici romantizma svojim su umjetničkim dijelima npr. likovnim dijelima izražavali svoje misli i emocije, odnosno njihova djela prikaz su njihovog unutrašnjeg stanja (Ivanović i sur.,2014). Tijekom 19. stoljeća u likovnoj umjetnosti dolazi do „preokupacije ludilom" (Ivanović i sur.,2014). Najpoznatija

slika iz tog doba je slika krik Edvarda Muncha, norveškog pripadnika ekspresionizma (Ivanović i sur.,2014). Slika Edvarda Muncha krik predstavlja prestrašeno i uznemireno stvorenje koje stoji na mostu ispred crvenog neba (Ivanović i sur.,2014). Edvard Munch slikom je nastojao dočarati preplavljenost čovjeka osjećajima kao što su strah i egzistencijalna tjeskoba (Ivanović i sur.,2014). Nadalje, nizozemski slikar Van Gogh svoju je sliku zvjezdana noć naslikao tijekom boravka na odjelu psihijatrijske bolnice u Francuskoj (Ivanović i sur.,2014). Hanz Prinzhorn, njemački psihijatar nakon što je skupio djela svojih pacijenata koji su bolovali od shizofrenije objavio je knjigu „Umjetnost mentalno oboljelih“. (Ivanović i sur.,2014). Zatim je nakon drugog svjetskog rata uslijedila „art brut“, odnosno sirova umjetnost (Ivanović i sur.,2014). Sirova umjetnost umjetnički je pravac čiji je začetnik Jean Dubuffet koji je skupio radove psihički oboljelih osoba s namjerom da potakne zanimanje za takav način izražavanja emocija, osjećaja i misli (Ivanović i sur.,2014). Zatim dolazimo do umjetničkog pravca nadrealizma čiji je glavni cilj bio staviti naglasak na slobodno bilježenje misli, emocija, osjećaja i slobodne asocijacije bez cenzure i uljepšavanja (Ivanović i sur.,2014). Nadalje, nadrealizam svoje korijene vuče iz psihoanalize Sigmunda Freuda (Ivanović i sur.,2014). Nadalje, što se tiče psihoanalize i Sigmunda Freuda, zanimljiva je njegova suradnja s njegovom kćeri Annom. Freudova kćer Anna u svom terapijskom radu koristila je likovni izraz i time je utrla put korištenju likovnog iskaza. slika i simbola u terapijskom procesu (Ivanović i sur.,2014). Annina praksa pokazala se iznimno uspješnom i korisnom u terapijskom radu s djecom obzirom na ograničenost i nedovoljnu razvijenost dječjeg verbalnog kanala (Ivanović i sur.,2014). Kada govorimo o korištenju likovnog izraza kao medija u kreativnim metodama, važno je spomenuti i Junga. Jung u središte stavlja značenje slike koji su nacrtali njegovi pacijenti da bi sadržaji koji su nesvjesni i potisnuti postali svjesni i dostupni te kako bi se uspostavila veza između svjesnog i nesvjesnog sadržaja (Ivanović i sur.,2014). Važno je spomenuti i utjecaj Sigmunda Freuda i njegovu studiju o malom Hansu. Godine 1906 Sigmund Freud spomenuo je slučaj malog Hansa, petogodišnjaka koji je bolovao od raznih fobija (Ivanović i sur.,2014). Studija o Hansu prva je studija vezana uz psihoterapiju djeteta koja je objavljena i u kojoj Freud opisuje prepreke, barijere i poteškoće na koje nailazi u

terapiji s dječakom (Ivanović i sur.,2014). Freud obzirom na poteškoće i prepreke s kojima se susreo tijekom psihoterapije s malim Hansom zaključuje da je potrebna tehnika liječenja koja nije samo verbalna i koja sadrži različite aktivnosti kao što je likovno izražavanje (Ivanović i sur.,2014). Što se tiče Hrvatske i primjene likovnosti u terapijskom procesu, 1965. godine nadziru se počeci primjene i proučavanja likovnih uradaka psihijatrijskih bolesnika na Klinici za neurologiju, psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti kliničke bolnice Dr.Mladen Stojanović za sjedištem u Zagrebu (Ivanović i sur.,2014). Nadalje, doktor Branko Pražić provodi istraživanje o korištenju crteža i slike u terapijskom radu s pacijentima, što je imalo veliki utjecaj na primjenu i daljnja istraživanja o primjeni likovnog izražaja u pomažućim profesijama (Ivanović i sur.,2014). Korištenje likovnog izraza, odnosno crteža polučio je dobre rezultate, pogotovo u terapijskom radu s djecom obzirom da je djeci lakše iskazati svoje osjećaje, probleme, strahove i emocije kroz crtež (De Zan,2013). Stručnjaci koriste likovni izraz u radu s djecom koja ima poremećaj tečnosti govora, odnosno mucaju, imaju poremećaj iz autističnog spektra (npr Aspergerov sindrom), selektivni mutizam i tome slično (De Zan,2013). Nadalje, likovni izraz koristi se i u obiteljskoj terapiji u slučajevima neadekvatnih komunikacijskih obrazaca u obitelji (De Zan,2013). Korištenje likovnog izraza u obiteljskoj terapiji omogućavaju da članovi obitelji lakše iskažu svoje osjećaje, emocije i potrebe (De Zan,2013). Korištenjem likovnog izraza stručnjak lakše dobiva uvid u nesvjesno svog korisnika, budući da korištenjem likovnog izraza korisnik iznosi svoje nesvjesne sadržaje zaobilazeći racionalni kanal (De Zan,2013).

4.2. Korištenje plesa u kreativnim metodama

Prednosti i pozitivne učinke plesa na čovjeka i njegovo funkcioniranje poznato je ljudima još od primitivnih civilizacija i prvobitnih zajednica (Martinec, Šiškov, Pinjatela i Stijačić,2014). Primitivne civilizacije smatrale su da je ples osnovna ljudska potreba kao što su i voda, san, hrana i tome slično (Martinec, Šiškov, Pinjatela i Stijačić,2014). Također, plemena su koristila ples da bi dočarali i iskazali svoje osjećaje i emocije, stvorili osjećaj međusobnog zajedništva te da bi stupili u kontakt s "Majkom Prirodom" (Martinec, Šiškov, Pinjatela i Stijačić,2014). Nadalje, ples se koristio kao sredstvo za upadanje u meditativna

stanja i stanja transa te se vjerovalo u ljekovitu moć plesa (Martinec, Šiškov, Pinjatela i Stijačić,2014). Ples je kao kreativni medij pogodan za ostvarivanje različitih ciljeva korisnika (Martinec,Šiškov,Pinjatela i Stijačić,2014).Plesom se nastoji, odnosno pokretom unaprijediti, osvijestiti i reintegrirati tri elementa u korisniku a to su vještine neverbalne komunikacije, slika o sebi i emocionalni doživljaj (Škrbina,2013). Ples pojedincima pomaže da otpusti sve otpore, obrambene mehanizme te potiče izražavanja emocija ali i pomaže u njihovoj kontroli (Škrbina,2013). Nadalje, ples se kao kreativni medij najčešće koristi u radu s anksioznim, depresivnim i melankoličnim pacijentima upravo iz razloga jer potiče za izražavanje i "izbacivanje" emocija te je također koristan u radu s korisnicima koji imaju problem s kontrolom bijesa i niskom tolerancijom na frustraciju jer im pomaže da emocije stave pod kontrolu, izbace na kreativan način te djeluje na njih i njihov živčani sustav smirujuće (Škrbina,2013). Možemo stoga reći da ples na neki način kod pojedinaca koji imaju problem s pretjeranim iskazivanjem emocija pomaže u razvoju emocionalne inteligencije, odnosno pomaže im da razviju svijest o svojim trenutnim emocijama, da ih znaju verbalizirati te da ih istovremeno stave pod kontrolu (Škrbina,2013). Nadalje, ples se kao kreativni medij može koristiti u radu s pojedincima koji imaju nisko samopouzdanje i sliku o sebi te im pomaže u izgradnji samopouzdanja, samopoštovanja i pozitivne slike o sebi (Škrbina,2013). Važno je da stručnjak koji koristi ples u radu s korisnikom koji ima određenu poteškoću bude educiran i posjeduje potrebna znanja i vještine (Škrbina,2013). Nadalje, važno je da stručnjak korisniku da do znanja da ovo nije sat plesa i da naglasak nije na ljepoti i skladnosti pokreta nego na određenom cilju kojeg korisnik želi postići (Škrbina,2013). Nadalje, iznimno je važno da stručnjak poštuje granice i potrebe korisnika te da ne forsira korisnika zahtijeva da nešto mora izvesti ako ne želi. (Škrbina,2013). Obzirom da se radi o plesu koji na neki način predstavlja izlazak iz zone komfora važno je imati na umu da je većini ljudi neugodno plesati i izvoditi plesne pokrete pred nepoznatom osobom te da može biti prisutan ili može doći do otpora te može bitnog izlaska iz odnosa (Škrbina,2013). Stoga je važno da stručnjak navedenoga bude svjestan te da kao što je rečeno poštuje granice svakog korisnika i brzinu napredovanja svakog korisnika obzirom da nisu svi pojedinci kao ličnosti

isto strukturirane te da ne napreduju ni ne uče svi ljudi istom brzinom. (Škrbina,2013).

4.3. Korištenje scenske ekspresije

Kada govorimo o dramskom odgoju, mislimo na metode učenja i poučavanja koje koriste dramski izraz (Janković i sur., 2000, prema Jukić 2018). Dramski odgoj poželjno je koristiti u socijalizaciji djece i mladih jer sudionici mogu doživjeti iskustva kao što su kršenje pravila, neuspjeh, sukob s okolinom i njihove posljedice, ali u okolini koja je zaštitnička i podržavajuća (Janković i sur., 2000, prema Jukić 2018). Djeca i mladi ulazeći u različite situacije i uloge uče lekcije koje bi inače naučili u realnom životu i s težim i bolnijim posljedicama (Janković i sur., 2000, prema Jukić 2018). Djeca i mladi uče kroz zabavu, igru i druženje (Janković i sur., 2000, prema Jukić 2018). Posljedično se kod mladih razvija komunikacija, socijalna percepcija i komunikacijske vještine (Jukić,2018). Augusto Boal tvorac je kazališta potlačenih(SUMSI, 2020). Kazalište potlačenih interaktivno je kazalište iz kojeg su se razvile ostale kazališne tehnike od kojih je najpoznatija forum kazalište. (SUMSI, 2020). Kazalište potlačenih kroz određene scenske vježbe koje su po svojoj naravi interaktivne pozitivno djeluje na gledatelje koji sudjeluju u predstavi (SUMSI,2020). Gledatelji kroz i pomoću vođenog igranja uloga osvješćuju svoje načine rješavanja problema u međuljudskim odnosima u kojima su u potlačenom položaju (SUMSI,2020). Forum kazalište predstavlja siguran prostor gdje je pojedincima omogućeno da postavljaju pitanja, isprobavaju rješenja i reflektiraju te se time potiče aktivnije sudjelovanje u društvu i zajednici (Huoston i sur., 2001, prema Jukić 2018). Augusto Boal smatrao je da kazalište može poslužiti kao sredstvo transformacije za društvenu promjenu, odnosno da nam može pomoći rekonstruiramo budućnost umjesto da pasivno čekamo da se dogodi (Kaye i Ragusa,1998). Gledatelj u forum kazalištu nije pasivan promatrač, nego je ohrabren i podupire ga se da djeluje za sebe (Kaye i Ragusa,1998). Nadalje, što se tiče koraka u radu forum kazališta prvi je korak formiranje grupe koje će izvoditi kratku predstavu pred publikom (SUMSI,2020). Važan preduvjet za forum kazalište je zainteresiranost članova grupe za kreiranje promjena u društvu svojim angažmanom i sudjelovanjem u Forum kazalištu, isto tako važno je da sudionici budu amateri, a ne profesionalni glumci jer je naglasak na rješavanju određenog socijalnog problema a ne na umjetnosti (SUMSI,2020). Važna

stavka cijelog procesa je i da osoba koja vodi cijeli proces bude educirana i ima iskustva sa dramskom pedagogijom ili forum teatrom (SUMSI,2020). Nakon što je problem definiran potrebno je je izdvojiti i odabrati situacije/u koja prikazuju problem u realnom životu te je najbolje koristiti one situacije u kojima su se sami sudionici našli (SUMSI,2020). Nakon što je kreirana scena, odlučuje se o podjeli likova (SUMSI,2020). Važno je da osoba koja je i u stvarnoj situaciji bila žrtva bude i u predstavi žrtva, ali ipak je ključan dogovor i odluka grupe i ostalih sudionika(SUMSI,2020). Kada su likovi podijeljeni, dogovara se o karakteristikama svakog lika(SUMSI,2020).Važno je da svaki član forum kazališta prouči, razradi i uživi se u svoj lik do kraja te se tako ujedno pripremamo i na traženja i zahtjeve publike (SUMSI,2020). Ključnu i važnu ulogu ima osoba potiče komunikaciju između glumaca i publike a zove se joker (SUMSI,2020). Joker ima neutralnu ulogu, ne iznosi svoju perspektivu i stavove te traži od publike da iznese svoje stavove i mišljenje(SUMSI,2020). Četvrti je korak izvedba pred publikom (SUMSI,2020). Poželjno je i preporuka je da publika povezana s temom predstave kako bi bila zainteresirana, kako bi se mogla uključiti i kako bi cijeli proces imao smisla (SUMSI,2020). Na početku Joker predstavlja forum kazalište i njegov način rada, grupu i situaciju koju će glumci odigrati (SUMSI,2020). Nakon što su glumci odigrali prvi izvedbu, Joker vodi raspravu i komunicira s publikom. (SUMSI,2020). Nakon rasprave slijedi druga izvedba u kojoj publika može sudjelovati (SUMSI,2020). Uključivanje publike u predstavu vodi i moderira Joker koji gleda tko u publici diže ruku, prekida predstavu i pita one koji se žele uključiti u predstavu kako se žele uključiti, dovodi osobu koja se želi uključiti i promijeniti tijekom predstave na pozornicu te s ostatkom publike komentira promjene(SUMSI,2020). Publika zatim daje povratnu informaciju je li promjena zadovoljavajuća te je li predstavu potrebno opet mijenjati (SUMSI,2020). Na kraju Joker donosi zaključak i zatvara događaj (SUMSI,2020). Glavna zamisao cijelog forum kazališta je da su problemi i sceni predstavljeni u njima stvarni te na taj način stvaramo socijalni laboratorij gdje možemo isprobati različita ponašanja, kao i više rješenja nekog problema i/ili situacije (SUMSI,2020). Nadalje, u nastavku završnog rada bit će prikazani primjeri dobre prakse korištenja forum kazališta sa skupinama različitima po obilježjima kao što su spol, zdravstveni status i tome slično(SUMSI,2020).

Prvi primjer stiže nam iz zatvora u Durbanu gdje je grupa afroamerikanki osuđenih za ubojstvo intimnog partnera izvodila autobiografsku dramu za predstavnike medija i ostale zatvorenice (Young-Jahangeer, 2002., prema Singhal 2004., prema Jukić,2018). Glavni lik priče je žena koja je zlostavljana od strane svog intimnog partnera, odnosno supruga (Young-Jahangeer, 2002., prema Singhal 2004., prema Jukić,2018). Kada je žena upitala i molila svećenika za pomoć, svećenik joj je odgovorio da se pomoli (Young-Jahangeer, 2002., prema Singhal 2004., prema Jukić,2018). Kada je žena otišla u policijsku postaju podignuti prijavu protiv supruga policajac koji ju je tamo dočekaao poznanik je njezinog supruga te zajedno piju u kafiću (Young-Jahangeer, 2002., prema Singhal 2004., prema Jukić,2018). Policajac pozove supruga počinitelja nasilja koji pretuče ženu jer je protiv njega podignula prijavu te policajci svjedoče brutalnom nasilju i ništa ne poduzimaju (Young-Jahangeer, 2002., prema Singhal 2004., prema Jukić,2018). Žena unajmljuje plaćenog ubojicu da usmrti supruga (Young-Jahangeer, 2002., prema Singhal 2004., prema Jukić,2018). Žene nakon izvedbe pjevaju njihovu tradicionalnu pjesmu osnaživanja nakon čega recitiraju njihove priče o fizičkom i psihičkom nasilju (Young-Jahangeer, 2002., prema Singhal 2004., prema Jukić,2018). Pristup korišten u slučaju žena zatvorenica temelji se na teoriji potlačenih, odnosno nastoji se osnažiti žene koje su bile diskriminirane i zlostavljane na razini klase, rase i spola. (Young-Jahangeer, 2002., prema Singhal 2004). Nastojalo se postići da žene razviju samopouzdanje, zajedništvo i da razviju kritičko mišljenje prema strukturama moći (Young-Jahangeer, 2002., prema Singhal 2004). Navedena predstava utjecala je i na zakonodavce i upravitelje zatvora u Južnoj Africi da razviju zakonodavstvo prikladno ženama (Young-Jahangeer, 2002., prema Singhal 2004).

Slijedeći primjer dobre prakse dolazi iz Kanade gdje se forum kazalište koristilo u radu s mladeži afričkog i kanadskog podrijetla koji su u jednom dijelu svog života bili izbjeglice (Schroeter 2013., prema Jukić 2018). Forum kazalište nastojalo se mlade koji su sudjelovali u njemu motivirati da se uhvati u koštac sa svojim problemima u zajednici i školi (Schroeter 2013., prema Jukić 2018). Mladi su izveli nekoliko predstava i priredbi čija je tema bila njihovi problemi i izazovi u njihovoj zajednici i problemi i poteškoće s kojima su se suočili prilikom obrazovanja, socijalna isključenost i diskriminacija s kojom su se suočili (Schroeter 2013., prema Jukić 2018).

Kao glavni problem pokazala se jezična barijera i njezina uloga u svakodnevnim interakcijama (Schroeter 2013., prema Jukić 2018). Mladi su obzirom da su imali problema s svladavanjem jezika, a time ujedno i svladavanjem školskog gradiva i komuniciranjem s profesorima i vršnjacima prebačeni u razred u kojem se radi po prilagođenom programu ili u razred koji nije odgovarajući obzirom na njihove intelektualne i druge sposobnosti (Schroeter 2013., prema Jukić 2018). Nadalje, problemi s kojima su se suočavali učenici osim problem s jezikom su i diskriminacija zbog socijalnog statusa, rase i migrantske povijesti (Schroeter 2013., prema Jukić 2018). Forum kazalište u ovom je slučaju omogućilo sudionicima da izraze svoje emocije, mišljenja, probleme, poteškoće, stavove i potrebe u okružju koje je sigurno što i je jedna od svrha forum kazališta (Schroeter 2013., prema Jukić 2018).

Kada govorimo o hrvatskom iskustvu s forum kazalištem, nakon domovinskog rada neke humanitarne organizacije provodile su psihosocijalnu pomoć koje se koristila forum kazalištem kao metodom (Jukić,2018). Nadalje, počinju se pojavljivati i elementi forum kazališta i u predstavama npr. Dramskog studija Tirena iz Zagreba i u dramskim predstavama kazališta mladih u Splitu (Jukić,2018). Zatim se formira forum skupina u centru za savjetovanje Luka Ritz u Zagrebu te je ostvarena suradnja s brojnim srednjim školama i fakultetima (Jukić,2018). Forum kazalište koriste mnoge udruge i organizacije koje rade s djecom i mladima te se također koristi kroz mnoge projekte udruga od kojih su najpoznatije Zamisli i POKAZ (Jukić,2018). Forum kazalište koristi se kako bi pojedinci postali svjesni odnosa monći u vlastitim i društvenim odnosima (Jukić,2018). Forum kazalište omogućuje vježbu, razmišljanje i svjesnost o posljedicama i izborima koje pojedinac i drugi ljudi donose (Jukić,2018). Ukoliko pojedinac ne preuzme odgovornost za svoje postupke i izbore koje je donio male su šanse da će doći do pozitivne promjene (Kletečki Radović,2008). Nadalje, jedna od svrha forum kazališta je da pojedinac osvijesti da je promjena iako izgleda da je teško doseziva moguća (Jukić,2008). Nadalje, gledajući na široj razini, korištenje forum kazališta može promijeniti perspektivnu i percepciju stručnjaka i djelovati poticajno na njih što je preduvjet novih praksa u svim društveni znanostima (Jukić,2018).

5. Prikaz korištenja kreativnih metode u radu s korisnicima različite životne dobi

Kreativne metode mogu se koristiti u radu s korisnicima različitim po dobi, spolu, teškoćama, problemima s kojima se suočavaju i tome slično o čemu će i biti riječ u sljedećem poglavlju.

5.1. Korištenje kreativnih metoda u radu s starijim osobama oboljelima od Alzheimerove bolesti

„Terapijska intervencija provedena je u obliku grupne kreativne radionice koja je segment sveobuhvatnog projekta SASI Stable, Able, Safe, and Independent - INDEPENDENT LIVING PROGRAMS FOR ELDERLY“ (Radić i sur.,2010.:269). „Primarno je bila namijenjena osobama oboljelim od Alzheimerove bolesti zbog usvajanja novog načina komunikacije, zatim zbog multisenzorne simulacije te zbog poticanja socijalne aktivnosti osoba starije životne dobi“ (Radić i sur.,2010.:269). „Radionica je provedena u više domova za starije i nemoćne na području Grada Zagreba (Dom za starije i nemoćne Ksaver, Nemetova 2, Dom za starije i nemoćne osobe Centar, Klaićeva 10, Dom za starije i nemoćne osobe Medveščak, Trg Drage Iblera 8)“ (Radić i sur.,2010.:269). „Ravnatelji navedenih domova pokazali su u kontaktu sa stručnim suradnicima na projektu interes za provedbu ovakvih vrsta aktivnosti u njihovim prostorima“ (Radić i sur.,2010.:269). „Grupa je bila sastavljena od 24 sudionika, kronološke dobi u rasponu od 65 do 83 godine, različita po spolu s većinom ženskih sudionika (19 ženskih i 5 muških sudionika)“ (Radić i sur.,2010.:270). „Svi sudionici bili su homogeni po dijagnozi Alzheimerove bolesti u početnoj fazi bolesti“ (Radić i sur.,2010.:270). „Kriterij odabira sudionika bio je definiran od strane socijalnih radnika svakog pojedinog doma, a pri tome se uvažavao interes korisnika, te su svi sudionici bili korisnici navedenih domova“ (Radić i sur.,2010.:270). „Većina članova je aktivno sudjelovala u kreativnim aktivnostima, dok oni koji to nisu željeli, mogli su se uključiti u rad grupe na način da su komentirali aktivnost te predlagali određene ideje kako oslikati drvo“ (Radić i sur.,2010.:270). „Grupa je podijeljena u manje grupe od 3 do 4 osobe“ (Radić i sur.,2010.:270). „U maloj grupi terapeut lako može facilitirati direktne interakcije između sudionika te na taj način sudionici mogu slobodno pokazivati svoje emocije“ (Radić i sur.,2010.:270). „Aktivno sudjelovanje u društvenim/socijalnim aktivnostima zahtijeva od pojedinca znatan kognitivan angažman“ (Radić i sur.,2010.:270)“. „Društvene/socijalne aktivnosti imaju pozitivan učinak na fizičke, intelektualne i psihičke sposobnosti kod

starijih osoba“ (Radić i sur.,2010.:270). „Grupa pojedincu može pomoći da čuje drugačije mišljenje za istu situaciju te pružiti potrebnu podršku za emocionalno izražavanje“ (Radić i sur.,2010.:270). „Grupa može smanjiti anksioznost i motivirati pojedinca na djelovanje“ (Radić i sur.,2010.:270). „Konačno, grupni rad može održavati i poticati analitičke vještine pojedinca (reflektirajuća razmišljanja i vještine rješavanja problema)“ (Radić i sur.,2010.:270). „Inspirirane navedenim činjenicama, za ovaj rad korištene kreativne tehnike (slikanje), po principu grupnog rada, s ciljem evociranja uspomena, identifikacije i izražavanja emocija, kao i omogućavanje komunikacije i socijalne interakcije među pojedincima oboljelima od Alzheimerove bolesti“ (Radić i sur.,2010.:270). Nadalje, u ovoj radionici kao mediji korišteni su slika, materijal, papir i glazba (Radić i sur.,2010). Svrha korištenih medija bila je da se potakne grupna komunikacija, emocionalno izražavanje i stimulacija kognitivnih sposobnosti starijih osoba (Radić i sur.,2010). „Prije započinjanja radionice prostor je ergonomski prilagođen za sudionike s pomagalima te su zaštićeni predmeti u prostoru s ciljem prevencije ozljeda“ (Radić i sur.,2010). „Postavljeno je osam stolova s tri do četiri stolice oko istog“ (Radić i sur.,2010.:271). „Na svakom stolu sudionike je dočeka veliki papir s nacrtanom shemom stabla te različiti materijali za kreativno izražavanje, koje prema vlastitom izboru sudionici mogu koristiti tijekom radionice“ (Radić i sur.,2010.:271). „Puštena je odabrana glazba u pozadini s ciljem opuštanja sudionika“ (Radić i sur.,2010.:271). „Kreativnu radionicu organizirala su i provela dva stručna suradnika Dobrotvornog udruženja Dobrobit“ (Radić i sur.,2010.:272). „Na početku radionice terapeut je usmjerio pažnju sudionika na papir sa shemom stabla koje je bilo postavljeno ispred njih“ (Radić i sur.,2010:273). „Vodio je, odnosno sugerirao sudionicima da stablo obogate sjećanjima na njihove živote“ (Radić i sur.,2010:273). „Stablo je podijeljeno na tri dijela; svaki dio predstavlja jedno razdoblje života osobe (prošlost, sadašnjost i budućnost)“ (Radić i sur.,2010:273). „Glavni dio radionice terapeut je započeo govorom o korijenima podrijetla i djetinjstvu te na taj način evocirao sjećanja sudionika koji će iste prikazati kroz kreativni medij“ (Radić i sur.,2010:273). „Nakon toga nastavio je govoriti o sadašnjosti i na kraju o željama koje bi željeli realizirati u budućnosti“ (Radić i sur.,2010:273). „U tom je razdoblju drugi terapeut kod sudionika koji su imali problema sa sluhom ili nekih drugih problema prilagodio, odnosno dodatno pojasnio

tijek radionice“ (Radić i sur.,2010:273). „Tijekom radionice oba su terapeuta podupirala, ohrabrivala sudionike da koriste više materijala i da što slobodnije iznesu svoja sjećanja“ (Radić i sur.,2010:273). „U svakoj fazi radionice terapeuti su poticali grupnu diskusiju kroz koju su sudionici mogli izraziti i podijeliti svoje osjećaje i misli“ (Radić i sur.,2010:273). „Evaluacija radionice provedena je putem Upitnika zadovoljstva vlastite konstrukcije terapeuta“(Radić i sur.,2010:274). „Upitnik je sadržavao šest pitanja s mogućnošću odgovora od 1 do 5 prema Likertovoj skali, gdje broj 5 označava najveće zadovoljstvo“ (Radić i sur.,2010:274). „Zadovoljstvo u izvedbi ove aktivnosti bilo je znatno (92% sudionika svoje zadovoljstvo ocjenjuje s 5)“ (Radić i sur.,2010:274). „Ova radionica pokazala se iznimno korisnom za navedenu populaciju, kako za aktivne tako i za pasivne sudionike, jer su definirani ciljevi ostvareni“ (Radić i sur.,2010:274). „Prema subjektivnom doživljaju terapeuta (i socijalne radnice navedenih domova) bili su vidljivi pomaci u održavanju i poticanju komunikacije te emocionalnom ispunjenju tijekom i nakon radionice“ (Radić i sur.,2010:274). „Visoki rezultati Upitnika zadovoljstva od strane sudionika ukazuju na prihvaćenost navedene intervencije“ (Radić i sur.,2010:274). „Jedan od glavnih problema osoba oboljelih od Alzheimerove bolesti predstavlja narušena komunikacija koja može značajno pogoršavati socijalni život osobe“ (Radić i sur.,2010:274). „Važnost implementacije širokog spektra terapijskih intervencija u lokalnoj zajednici jedan je od ključnih čimbenika koji mogu olakšati i poboljšati svakodnevno funkcioniranje i aktivno življenje osoba oboljelih od Alzheimerove bolesti“ (Radić i sur.,2010:274). „Korištenjem kreativnih medija usvaja se jedna od alternativnih metoda poticanja i ostvarivanja komunikacije s osobom oboljelom od Alzheimerove bolesti“ (Radić i sur.,2010:274). „Jednako tako zbog višestrukog efekta koje slikanje, odnosno kreativno izražavanje ima na pojedinca dolazi do djelovanja kako na senzorne, tako i na kognitivne i psihosocijalne sposobnosti pojedinca“ (Radić i sur.,2010:274). „Gore navedena terapijska intervencija potvrdila je rezultate mnogih istraživanja iz ovog kompleksnog područja i ukazala na potrebu kontinuiranog provođenja sličnih intervencija“ (Radić i sur.,2010:274). „Prihvaćanjem i implementiranjem navedenih terapijskih intervencija može metaforički rečeno osigurati stvaranje mosta koji povezuje osobu oboljelu od Alzheimerove bolesti s njegovom obitelji i širom zajednicom“(Radić i sur.,2010:274).

5.2. Korištenje kreativnih metoda u radu s djecom s intelektualnim teškoćama

„Temeljno polazište u dramskom radu sa djecom s posebnim potrebama je pružiti mogućnost svakom djetetu da maksimalno razvije svoju osobnost u fizičkom, psihičkom i socijalnom aspektu usprkos zdravstvenim, psihofizičkim i/ili socijalnim poteškoćama kojima je zahvaćeno“ (Janković i sur.,2000:10). „Pri tom je nužno uvažavati sve specifičnosti zdravstvenog, fizičkog i psihološkog stanja djeteta u trenutku provođenja pojedinih dramskih aktivnosti te pronaći pravu mjeru u postavljanju zadataka i zahtjeva pred svakog pojedinca“ (Janković i sur.,2000:10). Profesorica sa socijalnog rada Slavica Blažeka Kokorić socijalnog rada Mario Rambousek i Josip Janković primijenili su u okviru programa „Malih kreativnih socijalizacijskih skupina“ dramske tehnike u radu s djecom s intelektualnim teškoćama (Janković i sur.,2000). „Osnovni kriterij izbora populacije uključene u program bio je opterećenost djeteta brojnim rizičnim faktorima rasta i razvoja“ (Janković i sur.,2000:15). „Iznesena problematika i iskustva u primjeni dramskih tehnika u radu s djecom s posebnim potrebama u okviru malih kreativnih socijalizacijskih skupina i samostalno upućuje prije svega na visokorizičnost i ranjivost navedene populacije, čija životna realnost najčešće ne ostavlja mnogo prostora za zadovoljavanje bazičnih ljudskih potreba na zdrav i konstruktivan način“ (Janković i sur.,2000:25). „Kroz igranje različitih životnih uloga na indirektan se način pridonosi razvijanju komunikacijskih i socijalnih vještina“ (Janković i sur.,2000:23). „Upotrebom dramskog izraza sudionici su upućeni na suočavanje i rješavanje realnih životnih problema kroz aktivno sudjelovanje i promatranje drugih u uvjetima zaštite i slobode reagiranja“ (Janković i sur.,2000:23). „Takav model učenja kroz vlastito iskustvo pojačava motivaciju sudionika za sudjelovanjem i olakšava postizanje željenih rezultata“ (Janković i sur.,2000:23). Što se tiče zaključnih razmatranja „Postojeći institucionalni okviri društvene brige za tu djecu vrlo često ne uspijevaju adekvatno odgovoriti na njihove potrebe uvriježenim načinima komunikacije kroz formalne uloge, koje ne nude model pozitivne identifikacije niti ostavljaju mogućnost za prepoznavanje osobnosti pojedinaca i njegovih potencijala“ (Janković i sur.,2000:25). „Trebalo bi napomenuti i to da su korištenjem dramskih tehnika postignuti vrlo dobri posredni učinci“ (Janković i sur.,2000:25). „Dvogodišnje iskustvo pokazalo je da takav oblik rada s djecom i mladima doprinosi uspostavljanju bliskijeg odnosa

između članova grupe, te pomaže prevladavanju jaza među spolovima u kritičnim razvojnim razdobljima“ (Janković i sur.,2000:25). „Nadalje, dramska ekspresija je pružila prigodu voditeljima za bolje upoznavanje članova, za otkrivanje često duboko potisnutih problema i negativnih emocija kojima su pojedinci opterećeni“ (Janković i sur.,2000:25). „Korištenje dramskih tehnika pokazalo se vrlo korisno kako kod povučenije, hipersenzitivne i nesigurne djece (za jačanje njihova samopouzdanja, za stjecanje sigurnosti u nastupu pred grupom), tako i kod hiperaktivne djece (tu scenska ekspresija pomaže u učenju samodiscipline i pozornog slušanja drugih, te otvara mogućnost samopotvrđivanja takve djece kroz konstruktivne sadržaje)“ (Janković i sur.,2000:25).

5.3. Korištenje kreativnih metoda u radu s djecom žrtvama nasilja

Doživljavanje nasilja i proživljeno nasilje ostavlja na djecu kratkotrajne i dugotrajne posljedice, najčešće negativne (Vesela Bilić,2011). Najpopularnije mediji koje se koriste u radu s djecom žrtvama nasilja u Hrvatskoj i u svijetu su likovnost, odnosno crtež i scenska ekspresija (Vesela Bilić,2011) Crtež se najčešće koristi iz razloga jer je djetetu puno lakše i jednostavnije izraziti svoje emocije, strahove, osjećaje, brige i potrebe kroz crtež nego verbalnom komunikacijom (Vesela Bilić,2011). Crteži koje je nacrtalo dijete koje doživljava nasilje ili je doživjelo puni su agresivnih, nasilnih, libidonoznih i uznemirujućih sadržaja (Vesela Bilić,2011). Terapeut koji radi s djetetom koje je žrtva nasilja bilo koje vrste da bi dobio uvid u neki događaj ili da bi se razjasnile određene okolnosti može tražiti dijete da nacrtava bilo okolnost, bilo traumatski događaj bilo počinitelja nasilja (Zorić, 2004, prema Škrbina, 2013). Čak iako dijete ne može nacrtati određenu situaciju, događaj ili osobu, dijete će osjetiti emocionalno olakšanje i rasterećenje te će samim time lakše verbalizirati svoje emocije, strahove, potrebe, brige i doživljaje (Zorić, 2004, prema Škrbina, 2013). Kao što je rečeno i na početku, u radu s djecom žrtvama nasilje može se koristiti i scenska ekspresija (Škrbina,2013). Korištenjem kreativnih medija kod djece koja su žrtve nasilja inicira i potiče se komunikacija, potiče se dijete na emocionalno otvaranje i omogućuje mu se da se emocionalno rastereti i oslobodi neugodnih emocija (Zorić, 2004, prema Škrbina,2013). Nadalje, važno je da je stručnjak koji radi s djecom

žrtvama nasilja educiran, da posjeduje određena znanja, vještina i kompetencije te da poštuje potrebe, emocije i granice djeteta s kojim radi (Škrbina,2013).

5.4. Korištenje kreativnih metoda u radu s hospitaliziranom djecom

Bolest koja se javlja u djetinjstvu može izazvati te vrlo često i izaziva kod djece stres i traumu (Kudek Mirošević,2009). Djeci, naročito onoj mlađe dobi hospitalizacija predstavlja veliki stres zbog odvajanja od roditelja i okruženosti novim i nepoznatim ljudima (Kudek Mirošević,2009). Crtež u kontaktu i radu s djecom koja su hospitalizirana i privremeno odvojena od svojih roditelja može poslužiti da lakše uspostavi odnos sa stručnjakom i da iskaže svoje strahove, brige, emocije i potrebe neverbalno (Škrbina,2013). Osim relativno benignih razloga, do hospitalizacije djece dolazi i zbog malignih oboljenja koja često negativno utječu na psihičko i emocionalno stanje djeteta te njegovo funkcioniranje(Miholić i str.,2013). Prema Kudek Mirošević (2009) bolest djeteta utječe na njegove sposobnosti, mogućnosti, želje i težnje te se djeca koja su oboljela od malignih, kroničnih i ostalih teških bolesti moraju prilagoditi mogućnostima te se pomiriti da zbog određenih ograničenja zbog bolesti neće moći ostvariti sve svoje želje težnje ili da će njihovo ostvarenje morati prilagoditi svojoj bolesti i mogućnostima(Kudek Mirošević,2009). Prilikom odabira kreativnog medija u radu s djetetom koje je hospitalizirano stručnjaci trebaju uzeti u obzir razvojnu fazu, dob, spol i razlog hospitalizacije (Škrbina,2013). Crtež i vođena imaginacija korisne su u prihvaćanju bolesti i hospitalizacije te ograničenja do kojih zbog bolesti dolazi (Barnes, 2006; Hawkins i sur., 1995, prema Miholić i sur. 2013). Stručnjaci ističu kako su od svih kreativnih medija u radu s djecom koja su hospitalizirana, a naročito s onom djecom koja su oboljela od malignih i ostalih teških i kroničnih bolesti najpozitivnije rezultate polučile upravo crtež i glazba te da su se upravo korištenjem crteža i glazbe djeca oslobodila anksioznosti, tuge, straha, napetosti te prihvatila hospitalizaciju, svoju trenutnu životnu situaciju i ograničenja koja su zbog nje nastala (Barnes, 2006; Hawkins i sur., 1995, prema Miholić i sur. 2013).

5.5. Korištenje kreativnih metoda u radu s osobama s duševnim smetnjama

Kada govorimo o radu s osobama koje imaju duševne smetnje, važni mediji u dijagnosticiranju duševne smetnje i terapiji iste je upravo likovni rad (Lombroso, 1894, prema Škrbina, 2013). Prednost likovnosti je ta što se može primijeniti u radu s

pacijentima različitima po dijagnozi, dobi, spolu, životnim okolnostima, iskustvu i sličnim obilježjima (Škrbina, 2013). Kada stručnjak koji radi s osobom oboljelom od određene duševne smetnje istu potiče i ohrabruje na likovno izražavanje i rad, velika je vjerojatnost da će se stvoriti i u većini slučajeva se stvara dobar odnos između stručnjaka i pacijenta temeljen na poštovanju i povjerenju, te topla, prijateljska i podržavajuća atmosfera te da će stručnjak dobiti uvid u nesusjesne procese i konflikte koji su mogući uzročnik duševne smetnje (Škrbina,2013). Kada u radu s osobom oboljelom od duševnih smetnji koristimo likovni medij, proces je trosmjerman te se odvija između slike, terapeuta i klijenta (Ivanović i sur.,2014). Korištenjem likovnosti slabe otpori, cenzure i konflikti te se dobiva uvid u unutarnje i psihičko stanje pojedinca, njegove misaone procese i emocije i suočavanje s životnim poteškoćama i problemima, te kao što je i prethodno rečeno, korištenjem likovnosti možemo doći do uzroka patologije te samim time u suradnji s specijalistima djelovati kurativno i preventivno (Škrbina,2013). Za uspjeh cijelog procesa važno je da stručnjak posjeduje potrebno znanje i kompetencije, da je intrizično motiviran za rad s osobama s duševnim smetnjama te da su slobodni od predrasuda prema osobama oboljelima od duševnih smetnji (Škrbina,2013).

6. Zaključak

Kreativne metode u svojoj praktičnoj primjeni daju pozitivne rezultate, pogotovo u radu s korisnicima koji su doživjeli neko neugodno ili traumatsko iskustvo (Pregrad, 1996). Ponekad emocije koje su vezane za stresne i traumatske događaje mogu biti previše intenzivne da bismo se s njima suočili stoga one ostaju potisnute u našoj podsvijesti i narušavaju naše zdravlje, kako psihičko tako i fizičko i ometaju cjelokupno funkcioniranje (Pregrad,1996). Korištenjem kreativnih metoda zaobilazimo racionalni kanal i obrambene mehanizme i omogućavamo potisnutim, neugodnim i bolnim emocijama da izađu van (Pregrad,1996). Kao medije u kreativnim metodama najčešće se koriste likovni izraz, scenska ekspresija i ples (Škrbina,2013). Istraživanja i praksa pokazali su da se kreativne metode mogu koristiti u radu s pojedincima različitima po dobi, životnim situacijama, životnim okolnostima, potrebama, poteškoćama i problemima s kojima se suočavaju(Škrbina,2013). Vrlo je važno da stručnjak koji primjenjuje kreativne metode u radu s korisnikom bude intrizično motiviran za njihovu primjenu u praksi, educiran i kompetentan

(Škrbina,2013). Nadalje, važno je da bude osjetljiv za potrebe svakog korisnika i njegove granice (Škrbina,2013). Stručnjak ne bi trebao korisnika na nešto prisiljavati i inzistirati da nešto mora učiniti jer navedeno rezultira otporom i prekidom odnosa od strane korisnika (Škrbina,2013). Zatim važno je da stručnjak poštuje brzinu napredovanja svakog korisnika i bude svjestan da je svaki pojedinac individua za sebe te da ne napreduju svi niti uče jednakom brzinom (Škrbina,2013). Za kraj, važno je da se stručnjak pridržava etičkih načela u radu s korisnicima od kojih je najvažnija povjerljivost (Škrbina,2013). Otkrivanje podataka o korisniku trećim osobama obzirom da se u ovom slučaju radi o najintimnijim i najtamnijim dijelovima ljudske psihe i emocijama koje su prepune neugodnih, bolnih pa čak i agresivnih, destruktivnih i depresivnih sadržaja vrlo je neetički i nekorektno od strane stručnjaka te narušava odnos povjerenja i suradnje između stručnjaka i korisnika (Škrbina,2013).

7. Literatura

1. ARNOLD, J. E. (1962) Useful creativity techniques. Sourcebook for creative thinking. New York: Charles Scribner's Sons
2. Arambašić, L., Profaca B., Bunjevac T., (2016). Ne zlostavljajući traumatski događaji u djetinjstvu i psihosocijalno funkcioniranje mladih. *Znanstveni članak*. 188-191.
3. Arar, L., & Rački, Ž. (2003). Priroda kreativnosti. *Psihologijske teme*.3-22.
4. Barbot, B., Besançon, M. i Lubart, T. (2015). Creative potential in educational settings: its nature, measure, and nurture. *Education* 3-13.
5. Bačurin I., Urbanc K., Matijević S.,(2016). Prozor u svijet dječje psihodrame. Centar za djecu, mlade i obitelj
6. COUGER, J. D. Creative problem solving and opportunity finding. Danvers: Mass., Boyd & Fraser Pub., 1995.
7. Čudina-Obradović, M. (1991.). Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje. Zagreb: Školska knjiga
8. Darnold, M.P. (2016). Art therapy and Mindfulness for at-risk youth
9. De Zan, D. (2013). Slika i crtež u psihoterapiji djece i obitelji. Zagreb. Medicinska naklada.
10. Folkman, S. (1984) Personal control and stress and coping processes: A theoretical analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*.46.
11. Hundrić, V.(2018). Primjena metode fraktalnog crteža u socijalnopedagoškom radu. *Znanstveni članak*. 279-285.
12. Ivanović, N., Barun, I., Jovanović, N.(2014). Art terapija- Teorijske postavke, razvoj i klinička primjena. *Pregled*. 190-195.

13. Janković, J., Blažeka, S., Rambousek, M.,(2000). Dramske tehnike u prevenciji poremećaja u ponašanju i funkcioniranju djece i mladih. *Pregledni članak*. 2-25.
14. Kletečki Radović, M.,(2008). Teorija osnaživanja u socijalnom radu. *Pregledni članak*. 226-232.
15. Klaić, B. (1990): Rječnik stranih riječi. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
16. Kudek Mirošević, J. (2009). Dramatizacija tekstom- mogući pristup u kreativnoj terapiji djece sa solidnim tumorima. Časopis za interdisciplinirana istraživanja u odgoju i obrazovanju. 168-189.
17. Lazić, Lj.(2022). Kreativnost u socijalnom radu. *Orginalni naučni rad*. 343-344.
18. Martinec, R., Šiškov, T., Pinjatela, R., Stijačić, D. (2014): Primjena psihoterapije pokretom i plesom u osoba s depresijom, *Socijalna psihijatrija*.145-154
19. Miholić, D., Prstačić, M. i Martinec, R. (2013). Art/Ekspresivne terapije i psihodinamika djeteta-roditelj u konceptu sorfologije i psihosocijalne onkologije. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 115-128.
20. Pregrad, J.(1996). Stres, trauma, oporavak. 93-159.
21. Profaca, B., Arambašić, L.,(2009). Traumatski događaji i trauma kod djece i mladih. *Pregledni članak*. 53-55.
22. Radić, S., Škrbina, D., (2010) Kreativne metode kao sredstvo potpomognute komunikacije kod osoba oboljelih od Alzheimerove bolesti. *Znanstveni članak*.263-274.
23. SUMSI. Forum teatar za početnike
24. Škrbina, D. (2013). Art terapija i kreativnost. Zagreb: Veble commerce
25. Tedeschi, R. G. & Calhoun, L. G. (1995). Trauma & transformation: Growing in the aftermath of suffering. New York: Sage Publications.
26. Vesela Bilić, V. (2011). Art teachers and abused children. *Croatian Journal of Education*. 87-121.
27. Vizek Vidović, V. i Vlahović-Štetić, V. (2003). Psihologija obrazovanja. Zagreb: IPE-VERN'.
28. Zorić, J. (2004). Forenzični postupni intervju (metode i tehnike intervjuirana djeteta za potrebe kaznenog progona i postupka). *Pregledni znanstveni rad*. 136-140.